

„VERECKE HÍRES ÚTJÁN JÖTTEM ÉN . . .”*

Ady Endre Góg és Magóg fia vagyok én . . . versének elemzése

D A N Y I M A G D O L N A

1. 1906-ban jelent meg Ady Endre *Új versek* kötete. „Egy költői forradalommal felérő a huszonkilenc esztendőös költő új, sorrendben harmadik kötete” – írta Bori Imre az Ady-centenárium évében az *Új versek* kötet jelentőségét értelmező tanulmányában.¹ S ugyanitt ezt is: „Tárlatokon mutogatta magát ez az ízlés és világerzés, s nyilvánvalóan az idő kérdése volt pusztán, hogy a költészetben mikor ad jelt magáról, s ki lesz az a költő, aki kész összes konzekvenciájával vállalni.”² Nos, tudjuk: Ady volt az, ám az irodalomtörténész Vezér Erzsébet nyíltan vállalja a lehetetlenségét a teljes rekonstrukciónak, miért „robbant ekkora bombaként” az *Új versek* kötet, jóllehet leginkább Ady publicisztikájából a kései értelmező előtt is nagyrészt megvilágosodik a századelő Magyarországnak Ady által a legradikálisabban bírált, zavaros, labilitásában is agresszív konzervativizmusa. „Az *Új versek* korszakos jelentősége az új tartalomnak, új mondanivalónak, új, korszerű formában való megjelenése. (. . .) Ha csak egy pillantást vetünk a kötet kritikáira, azonnal világossá válik, hogy *A magyar ugaron* ciklus versei robbantak ilyen nagy hatású bombaként. A nemzeti önismeret, mely minden nép haladásának legfontosabb feltétele, a legjobb emésztő magyaroknak (. . .) mindig emésztő gondja volt. Adyban Nagyvárad óta ért, Párizsban tág nemzetközi perspektívát kapott és az 1905-ös esztendőben, nem utolsósorban a koalíció nacionalista demagógiája nyomán történelmileg is világossá vált a gyötrő kérdés: mit ér az ember, ha magyar?” – írja Ady-könyvében Vezér Erzsébet.³

Nem érdektelen idéznünk a kortárs-barát, irodalom- és szellemtörténész Bölöni György korabeli Ady-tanulmányából: „Olyan szomorúan és kényszeredetten kettéosztott életet sehol sem élhetnek emberek, mint Magyarországon. (. . .) Van egy idegrendszerileg és kulturális vágyakkal fölszentelt,

*Danyi Magdolna, Rajsli Ilona és Cseh Márta tanulmánya a magyar honfoglalás millicentenáriumi tudományos ülészakán hangzott el Újvidéken

frissebb Magyarország, amely áhítozhatik külön-külön lelki formálódásban levő személyeiben a legintellektuálisabb emberi vágyakért, és emellett ennek a fölszentelt, frissebb Magyarországnak élnie kell a visszaszorított hagyományokkal, hazafias és politikai babonákkal eltorlaszolt, jobbágyi magyar életet.”⁴ Ugyanő írja: „Adyban a nemzeti és politikai küzdelem is költőt kapott. (. . .) s a reakció is elérkezettnek látta újra kijátszani Adyt hazafiatlannak s francia dekadensnek.”⁵ Majd 1923-ban ezt írja a halott költőről: „Ady az *Új versekkel* a művelt, formálódásban lévő magyar szellemi generáció vezére lett. (. . .) Mindannyian a magyar sors váteszét láttuk Adyban, kétségeink, elnyomottságunk, Kelet és Nyugat közötti vergődésünk megszólaltatóját.”⁶ S ugyanitt olvassuk a sorokat: „Már ekkor Ady volt a Messiás, a felszabadító. Esztendőök során mindinkább két irányban mutatta magát a magyar sors: az egyiket Tisza István jelzi, s a másik mérföldjelzője Ady Endre.”⁷

2. Nem tudom, van-e századunk világlírájában költő, akinek nem egyszerűen nemzete váteszévé, de Messiásává kellett válnia. Azaz: kellett volna válnia. Tegyem hozzá halk kései híveként.

Mielőtt az *Új versek* bevezető versével foglalkoznék, nem árt idézni néhány mondatot Ady e kötetét megelőző, illetőleg ez idő tájt írt publicisztikájából.

„Nyakig vagyunk a középkorban, terrorizál a sötétség; ez az én esetem igazsága” – írja 1901 júliusában.⁸ „Faji büszkeségünk, patrióta képzelgéseink üstökénél lehet bennünket legjobban megfogni. Ez a bűnünk burjánzott a föl a csaholó hazafiságot” – írja 1902-ben a *Csaholó hazafiság* című cikkében,⁹ s ugyanez évben egy másik cikkében: „E sorok írója hitvány haereticus. Magyarul eretnek.”¹⁰ S már egy 1903-ban írt cikkében megjelenik a Góg és Magóg szimbólum, melyeket a bevezető vers erőteljesen hangsúlyoz, szemben a magát nemzetinek hirdető, valójában a magyar nemzet nevében csaholó hazafisággal, mely a millenniumi k. u. k. csinnadrattában a magyar történelem nemzeti hőseit teljesen kisajátította. „Elnyomottak, elmaradtak, koldusok vagyunk. De nem ez a legnagyobb átkunk. Hanem az, hogy itt rettenetes munkán dolgoznak. Góg és Magóg népét érckapukkal zárták el, de Góg és Magóg népe legalább döngethette ezt az érckaput. Ennek leszelik a karját, hogy nyomorékul, elüszkösödött testtel guruljon a sírba.”¹¹ Majd 1906-ban ezt írta: „Úgy érzem, s bátran vallom, hogy az európai magyar lelkének a szószólója vagyok.”¹² S végül két 1907-ben írt cikkéből idézek: „Sok minden meghalt Árpád országában, de legalaposabban az az idea halt meg, mely Árpád apánkkal az Iszter vidékét tudatlanul megkívántatta.”¹³ „Vajon Pusztaszeren csakugyan azért történt volna a híres kötés, mely akkor is hiteles, ha nem történt volna meg? Ez az ország azért kívánt és akart itt megalakulni, hogy Palaviciniék vadlól áldomáson vendégelhessek az idegen és hazai rablólovagok unokáit?”¹⁴ Mindez idézetek, természetesen, csak érzékeltethetik a publicista Ady gondolkodását, s valamelyest a költőt is, aki „új verseiben”, ismét Bölönit idézem,

„megnemalkuvón fordult szembe Magyarország irodalmi és politikai rendjével, a »magyar ugarral«, a mánások és püspökök Magyarorszáგával”.¹⁵

3. Előadásomban egyedül az *Új versek* bevezető versének expresszionizmusával foglalkozom, egészen pontosan e harsány expresszionizmust erőteljesen megvalósító szimbólum- és metaforarendszerével.

*Góg és Magóg fia vagyok én,
Hiába döngetek kaput, falat
S mégis megkérdem tőletek:
Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?*

*Verecke híres útján jöttem én,
Fülembe még ősmagyar dal rivall,
Szabad-e Dévénynél betörnöm
Új időknék új dalaival?*

*Fülembe forró ólmot öntetek,
Legyek az új, az énekes Vazul,
Ne halljam az élet új dalait,
Tiporjatok reám durván, gazul.*

*De addig sírva, kínban mit se várva
Mégis csak száll új szárnyakon a dal
S ha elátkozza százszor Pusztaszer,
Mégis győztes, mégis új és magyar.*

Ha az egész kötetre érvényes az, amit Bori Imre következő mondatai állítanak, úgy hatványozottan érvényes ez a bevezető versre, melyet olyan programversként olvashatunk, mely szinte *kiáltvány*szerűen fogalmazza meg a maga költői magatartását, költői szerepvállalását: egy új költészet, költői szemlélet beérését és „hódító” szándékát. „Költői én ennyire még nem mutatta magát, s ennyire még nem nyomta rá bélyegét versekre a magyar költészetben, mint itt, ebben az Ady-kötetben. (. . .) Itt csak „én-világ” van, amelynél nincs fontosabb, mert valójában nem is történt más 1903 és 1906 között a költővel, mint az, hogy önnön fontosságára ébredt . . .”¹⁶ „Egy világban, amely elveszítette alapvető rendezői elvét, s megosztottsága részleteivel tüntet, a poeta tehet-e mást, mint a költői rendszerezés munkáját vállalja, hogy kitessék végül is valamiféle „egysége”, ha nem másképp, hát jelképek segítségével vagy mitológiával, mely halványan mása csupán már az egykorinak.”¹⁷

A *Góg és Magóg fia vagyok én* kezdetű bevezető vers jelentősége leginkább valóban abban mutatkozik meg, ahogyan a költő a maga gondolkodásmódját, költői szemléletét és szerepvállalását mitologikussá növesztett jelképek segít-

ségével egységes programként meghirdeti, egyszerre hirdetve meg az „új költő” és az „új költészet”, az „új dal” „betörését” és a győzelemért folytatott tragikus harcát az elmaradott „magyar ugaron”.

Kilencven éve, hogy megíródott ez a vers, ám mi, mai olvasói is érzékeljük: nem egyszerű költői szerepvállalás megfogalmazásáról van itt szó. A költő, aki szembehelyezkedve hazája társadalmi és irodalmi elvárásaival, politikai (feudális) berendezkedésével, e szembenállását nyílt *revolt*ként „rivallja” az eltompult, az *emberi beszédet* meghallani nem tudó és nem akaró fülekbe. Tragikus pátoszát nemcsak azért érezzük hitelesnek, mert erőteljes, jó vers, s költészetszemléletileg a magyar költészetben radikálisan újat képviselő poézis, hanem mert lelkünk mélyén bizonyára mindannyiunkban él az igény, hogy legyen költő minden korban, a mi korunkban is, aki ezt a *revolt* szerepet ilyen tisztán képviselni s vállalni tudja.

4. Vezér Erzsébet elemzi a vers első mondatának erőteljes hangleütését, s jóllehet ellenemre van az állandó idézés, mégis idéznem kell őt: „Hogy most, a sorsdöntő bemutatkozás pillantában Ady, a nagy őskereső, éppen *Ezekiel* könyvének antikrisztussá felnövesztett (. . .) fejedelmeit választja elődeinek, annak nemcsak a sokszálú asszociáció az oka. Góg és Magóg – pogányság és őserő, a meglévővel szembeszegülő dac és rebellió, antikrisztus, mely ellen emberi erő hasztalan lép fel – a legalkalmasabb ősök egy Ady-féle költői program meghirdetéséhez. (. . .) A bibliai nevek felmerülése azért is szerencsés volt, mert a koalíciós szájaló hazafiság korában semmiképpen sem választhatott magyar történelmi hősokeket.”¹⁸ Az önmegnevezés és a mitologikussá növesztett erő megnevezése után következő kérdések „csak formálisan kérdések, valójában mind nyílt kesztyűdobás: »Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?»”¹⁹ Ahhoz, hogy a kérdés s a „kesztyűdobás” jelentőségét értsük, hogy a kor európai magyar szellemű lelkeinek az érzelmi világát érthessük, idézem az 1908-ban a *Vér és arany* kötetben megjelent *Magyar jakobinus dala* vers két sorát: „Árpád hazájában jaj annak, / Aki nem úr és nem bitang.” Ez a *jakobinus* magyar költő írta már ezt a verset is, tudatosan visszanyúlva a bibliai jelképek vállalása után a honfoglaló magyarsághoz, szuverén költői mitológiarendszert teremtő költőként nem törődve az ellentmondással: a pogány Góg és Magóg pogány „fia” „Verecke híres útján jött”, érkezett meg a 20. századi magyar költészetbe; a hazafiatlansággal vádolt költő nem kevés öntudattal nem egyszerűen Árpád leszármazottjának mondja magát, hanem *igazi honfoglalónak*, vagyis olyan honfoglaló modern európai magyar költőnek, aki ázsiai eredetét, keleti származását tudatosan vállalja: „Fülembé még ősmagyar dal rivall . . .”

Ősmagyar dalaink úgyszólván nem maradtak fenn, néhány honfoglaló legendánkból, mondánkból tudjuk, hogy azokat első magyar énekeseink, a *jokulátorok* énekelve és hangszeres kísérettel adták elő, akik még a 13. században is, éneküket *kobozzal* kísérve énekeltek a honfoglalás kori harcokról, hőstet-

tekről. Ők lettek később az udvari szórakoztatók is, s őket váltják majd fel az *igricek*. A jokulátorok népünk történelmi emlékezetének első tudatos és hivatásos őrzői. Amit tudunk az ősmagyar dalról, az az, hogy *elől rímes, szótag-számláló, tagoló* versforma volt, amelyben a hangsúly többnyire az ütem elejére összpontosult, s a zeneileg plasztikusan tagolt ütemszerűség a sorok vége felé a ritmus bizonyos lassulását követelte meg, s hogy a *kilences* szótagolású kétütemű ritmus az ősmagyar dal ritmusát idézi.²⁰ Már pedig ez a két- vagy háromütemű, kilenc szótagolású ritmus uralkodó Ady költészetében, ha modern európai magyar, azaz nyugatos költőként az ősi ritmust legtöbbször időmértékes, leginkább jambikus ritmussal is ötvözi.²¹

5. Mint tudjuk, az Etelkőzt a besenyők győztes támadása miatt elhagyni kényszerülő magyarság Álmos fejedelem s fia Árpád vezetésével a Vereckehágón át jutott a pannon földre, melyre Álmos fejedelem a pogány magyarság szakrális felfogása miatt nem léphetett, őt föltételezhetően rituális szertartással megölték. Verecke a népvándorlás korában a népek vándorló útja volt, a magyar néptörzs tehát nem véletlenül épp Vereckén át érkezett a Pannonsíkság határáig, Erdélyig s *Dévényig*, melynek szimbolikus jelentése, hogy a *Duna*, mely oly fontos volt a nomád mezőgazdálkodással és állattenyésztéssel foglalkozó magyarság számára, itt tör be, mégpedig Nyugat felől a Pannonsíkságra. A második versszak utolsó két sorában megismétlődő „kesztyűdobó” álkérdés a keleti származását valló, ugyanakkor nyugati orientáltságát hirdető „honfoglaló modern magyar költő” kérdése, s épp ezért a Verecke és a Dévény jelképként történő egymás mellé állításában én nem a Kelet és Nyugat kiélezett szembeállítását, ellentétét látom, hanem az új, keleti származását meg nem tagadó európai, tehát nyugati orientáltságú magyar szellemiségben való összeegyeztethetőségét, s ez már önmagában az „új dalok” szellemiségét, az „új idők” szellemét idézi; a „nemzet lelkiismeretét s érdekeit” kifejező költő, Ady szellemét.

6. A harmadik versszak szimbólumrendszere immár Szent István király Magyarországra, a keresztény Magyarországra való történelmi utalásrendszerből épül fel. Legerőteljesebb szimbólummá Vazul lesz, aki István király unokaöccseként jogos trónkövetelőként lépett fel az Imre herceg, István király fia halálával trónörökös nélkül maradt idősebb István királlyal szemben, minthogy a magyar szokásrend szerint a vér szerinti rokonnak kellett volna követnie a trónon István királyt. A történelmi források Vazul személyét illetően nagyon hiányosak. Van olyan feltevés is, hogy Vazul részt sem vett az István király elleni lázadásban, jóllehet az az ő háttérbe szorítása miatt tört ki. Tény, hogy István király, a lázadást leverve, megvakíttatta Vazult, s fiait, Magyarország jövőendő királyait számúzta. Vazul mindenképpen a jogos királyi utód, ezt István király is tudta, ám pogány hajlamai miatt nem tartotta őt alkalmasnak

a fiatal keresztény állam irányítására. Vazul megsüketítéséről nincs történelmi adat. Nyilvánvaló, hogy Ady számára nagyobb jelentéssel bírt, ha a történelmi tényeket akár tudatosan meghamisítva is, Vazul iszonyú módon való megsüketítését vállalja a maga sorsának, mely jelkép felhasználására mégsem önkényesen került sor: 1. Léteznek történelmi adatok arról, hogy István király államában a „forró ólommal” történő megsüketítés ugyanúgy büntetési eljárás volt, mint a forró ecettel történő megvakítás, ahogyan a történelmi források, a krónikák Vazul megvakítását egybehangzóan leírják. 2. István király államában nemcsak hivatásos udvari énekmondók (jokulátorok) voltak, hanem *énekes koldusok* is, akik legtöbbször a megöregedett honfoglaló harcosokból kerültek ki, s akik így tengették életüket.²² Ady szellemisége méltán vállalta a szolidaritást nemcsak Vazullal, hanem a koldusokká lett veterán honfoglalókkal is, bennük látva első igazi áldozatait a világi hatalomra törő egyháznak, annak a klerikalizmusnak, mely Jézus tanításától igencsak eltávolodott, s amelyet Ady a maga kora egyik fő reakciós erejének tekintett. Nem jelenti ez azt, hogy Ady a Szent István-i magyar állammal is szembefordult volna, miként természetesen azt sem, hogy Ady ne hitt volna Istenben. Ady publicisztikai írásai is bizonyítják ezt, pontosan tudta, hogy a kereszténység felvétele azt jelentette, hogy a magyarság beilleszkedhetett az európai népek és államok sorába. Vazul jelképpé növesztésére Adynak mégis Vazul feltételezett „pogány hajlamai” miatt volt szüksége, mely a kora klerikális Magyarországa ellen lázadó, magát a legátfogóbb értelemben *eretmeknek* valló Ady szemében nagyon fontos volt. Ő magát több versében is pogánynak nevezte, ami nem istentagadást jelent nála, hanem a szemben álló erő metaforája, akit magasabb hatalmak legyőzhetnek, megfoszthatják élete értelmétől is („Ne halljam az élet új dalait . . .”), de aki a fájdalom, az egész magyar nemzetre tragikus legyőztetés ellenében is, amíg létezik, képviselni fogja az új, virtuálisan már létező, demokratikus Magyarországot, s az új magyar költészetet, mely ha a francia szimbolisták verseitől kapta is szárnyalását, mégis autentikusan *magyar*. S itt a hangsúly a magyarkodó verselményekkel szemben az európai mércékkel mérhető, Európa költői köztársaságába felzárkózó magyar költészetre esik – melyet „elátkozhat százszor Pusztaszer”, vagyis a hivatalos Magyarország.

Ady még csak nem is ironikus, amikor kora konzervatív Magyarországnak a jelképévé teszi *Pusztaszert*, azt a helyet, ahol a honfoglaló magyarok hét vezére felesküdt Árpádnak, a fővezérnek, s ahol a leendő magyar államnak a jogi alapjairól, törvényeiről döntöttek, mégpedig – egyes történelmi források szerint – vérszerződéssel, mely azt jelentette, hogy aki esküjét megszegi, az árulásáért halállal fizet.

Pusztaszer a k. u. k. millenniumi ünnepek egyik központja volt, pl. Csongrád vármegye a nevezett napon itt tartotta ezredévi díszközgyűlését,²³ ami méltán irritálhatta Adyt, megszejtelenítésnek tartva ezáltal az ősi helyet, ahol az Európában megtelepedett magyarság első valódi „országgyűlése” volt.²⁴

JEGYZETEK

- ¹Bori Imre: Új versek. In: *Az Ady-vers időszerűsége*. Forum–Híd, Újvidék, 1977. 26. l.
- ²I. m. 26. l.
- ³Vezér Erzsébet: *Ady Endre*. Budapest, 1977. 155. l.
- ⁴Böloni György: Ady Endre új versei. In: *Magyarság – emberség*. Budapest, 1959. 100. l.
- ⁵Böloni György: Ady az örökké élő. In: ua. 109. l.
- ⁶Böloni György: A forradalmi Ady. In: ua. 114. l.
- ⁷I. m. 114. l.
- ⁸*Ady Endre publicisztikai trásai*. Első kötet 1898–1904. Budapest, 1977. 265. l.
- ⁹I. m. 280. l.
- ¹⁰I. m. 313. l.
- ¹¹I. m. 449–450. l.
- ¹²*Ady Endre publicisztikai trásai*. Második kötet 1905–1907. Budapest, 1977. 265. l.
- ¹³I. m. 573. l.
- ¹⁴I. m. 628. l.
- ¹⁵Böloni György: Emlékbeszéd Ady Endre születésének 75. évfordulóján (1952). In: ua. 121. l.
- ¹⁶I. m. 27. l.
- ¹⁷I. m. 30. l.
- ¹⁸I. m. 172. l.
- ¹⁹I. m. 173. l.
- ²⁰Gáldi László: *Ismerjük meg a versformákat*. Budapest, 1993. 29. l.
- ²¹Szepes Erika: *A mai magyar vers*. I. kötet. Budapest, 1996. 315. l.
- ²²Magyarország története 1/1. Előzmények és Magyar történet 1242-ig. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984. 695. l.
- ²³*Révai Nagy Lexikon*. XV. kötet, Budapest, 1922. 769. l.
- ²⁴I. m. 769. l.